

PAPIRUSY I PERGAMINY ZE WSCHODNICH PROWINCJI PAŃSTWA RZYMSKIEGO POZA EGIPTEM*)

Poza Egiptem, gdzie dochowały się tysiące papirusów stanowiących przedmiot zainteresowania papirologów, odnaleziono także papirusy i pergaminy w innych wschodnich prowincjach państwa rzymskiego, którymi nauka dotąd tylko przygodnie się zajmowała. Nie od rzeczy będzie tedy dokumenty te, rozrzucone po różnych, często trudno dostępnych publikacjach, zestawzić, a zestawienie to będzie, jak sędzę, z zadowoleniem przyjęte przez papirologów.

I. Papirusy z Syrii

1. P. E. R. Inv. N° 24, 552.

ed. Liebesny, *Aegyptus XVI*, (1936), 256 ff; S. B. 8008 (262/1 albo 261/G przed Chr.).

Lit.: Taubenschlag, *The Law of Greco-Roman Egypt I* 404 ff; ponadto: Wenger, *Arch. f. Pap. XIV*, 185 ff; Biezuńska-Małowist, *Przegl. histor.* XXXVII, (1948), 110 ff.

Papirus ten zawiera *πρόσταγμα* dotyczące obowiązku zgłaszania niewolników; końcowe postanowienie mówi o zakazie kupowania lub przyjmowania w zastaw *σώματα λαϊκὰ ἐλσούερα* (wolnych tubylców).

2. B. G. U. 895 (cf. B. G. U. III p. 8) (158—161 po Chr.).

Lit.: Kreller, *Erbrechtliche Untersuchungen* 274 i cyt. tamże literatura. W papirusie tym chodzi prawdopodobnie o testament, który zmienia lub znosi testament wcześniejszy, zawierający rozporządzenia jakiejś kobiety na rzecz jej córek.

3. Lond. II 229 (166 A. D.).

ed. Arangio Ruiz, *Fontes iuris romani anteiustiniani* (1943) N° 132.

Lit.: cyt. u Arangio Ruiz l. c.; do cytowanej tamże literatury dodać należy Wileken, *Atti Firenze* 109.

* Artykuł niniejszy z obszernym komentarzem ukaze się w jęz. angielskim w trzecim tomie *Journal of juristic papyrology*.

Kontrakt kupna i sprzedaży zawarty między dwoma żołnierzami w Pierii, w obozie zimowym oddziału floty Miżeńskiej, wysłanego do wojny z Partami, mający za przedmiot niewolnika, w formie odpowiadającej w zupełności postanowieniom prawa rzymskiego.

II. Papirusy z Palestyny¹

1. P. S. I. 1026 (150 A. D.) w jęz. łac.

Lit.: Wilcken, *Arch. f. Pap.* IX, 80; Degrassi, *Aegyptus* X, 242; W. Seston, *Les vétérans sans diplômes des légions Romaines* (*Rev. de Philol.* 3 série VII (1933), 375); Wilcken, *Atti del IV Congr. intern. di Papirolog.* (1935), 109.

Odpis libelli wniesionego w Cezarei przez 22 żołnierzy z legio X Fatensis do legata Augusti pro praetore prowincji Syrii i Palestyny, Villiusa Kadusa, z subskrypcją legata.

2. Mich. lat. 4501 (II w. p. Chr.).

ed. A. H. Sanders, w *Memoirs of the American Academy in Rome* vol. IX (1931), 61; cf. Wilcken, *Arch. f. Pap.* X, 278; *Atti del IV Congr.* 110 uw.

Ułomek łacińskiego pokwitowania wystawionego przez żołnierza floty z Cezarei za otrzymane stipendium w formie chirographum.

3. B. G. U. 516 (359 A. D.).

ed. Arangio Ruiz, l. c. N° 315.

Lit.: Arangio Ruiz l. c.

Kontrakt kupna i sprzedaży niewolnika, zawarty w Ascalon między dwoma rzymskimi oficerami, którego postanowienia poza postanowieniem, ustanawiającym zastaw na całym majątku sprzedawcy, odpowiadają w zupełności prawu rzymskiemu.

4. S. B. 7011—7012 (VI w. p. Chr.).

ed. Schubart, *Wiss. Veröff. d. deutsch-türkischen Denkmalschutzkommandos*, Heft I, Sinai (1920), 110.

Ułamki kontraktów hipotecznych.

¹ O papirusach palestyńskich, ob. J. Offord, *Newly published Palestinian papyri in Quart. Statem. Pal. Expl. Fund* LI (1919), 184 ff; Abel, *Revue Biblique* XXXII (1923), 409; Kraemer, *The Colt Papyri from Palestine* (*Congr. Oxford*, 238); Mayer, *Arabic papyri from Palestine* *ibid.* XVIII; Tschernikower, *Tarbin* 4 N° 4 (w jęz. hebr.).

5. P. Nessana, inv. 13. 306 (Colt Papyri) (prawdopodobnie 687 A. D.).

ed. Schwabe, Writ of manumission among papyri of Anja-El-Hafin in Southern Palestine in *Magnes University Book* (1938), Jerusalem, Hebrew University Press.

Lit.: Westermann, *Journal of juristic papyrology* II, 47; Falenciak, *ibidem* 75 ff.

Dokument odnoszący się do tzw. *παρρηγογή* (por. moje *Law I* 218).

6. P. Nessana Inv. N° 14 (689 A. D.).

ed. Kraemer-Lewis, Divorce Agreement from southern Palestine, (*Transact., Am. Philos. Ass.* LXIX (1938), 117 ff.).

Lit.: Steinwenter, *Eine Ehescheidung aus dem Jahre 689* (*Sav. Z.* LXIII (rom. Abt.), 415 ff.); Wilcken, *Arch. f. Pap.* XIV, 179.

Lewis-Kraemer uważają zawartą w tym papyrusie umowę za umowę rozwodową odpowiadającą prawu semi-kiemu, podczas gdy Steinwenter uważa ją za *divortium in ecclesia*.

7. Έντάγρια z lat 674—672 A. D. (z Messana Colt exp.).

ed. H. J. Bell, *The Arabic Bilingual Entagion* (odb. z *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 89 N° 3, 1945, p. 531—542).

Praca ta zawiera 7 entagia, tj. „Entagion is there an order for the payment of taxes, the delivery of supplies — pisze Bell l. c. 531 — or the execution of work, addressed to the people of a village or other locality and enclosed with the Governor's letter (to the pagarch) in which the service was ordered. The orders to the individual taxpayer were issued by the pagarch”.

III. Kraj Ammonitów (Birta)

Cair. Zen. I 59.005 = S. B. 6709 (259 B. C.).

Lit.: Montevicchi, *Aegyptus* XIX, 16 ff; Wilcken, *Arch. f. Pap.* VI, 449; Abel, *Rev. Bibl.* XXXIII (1924), 566—574; Deissmann, *Byz. Neugr. Jhb.* II (1921), 275; H. Gressman, *Die ammonitischen Tobiaden* (*S. B. d. preuss. Ak.* 1921, 663 ff.).

Kupno niewolników w formie starogreckiego prawa.

IV. Myra w Lycii

B. G. U. 915 (206 A. D.).

Lit.: Mitteis, *Grundz.* 193; Taubenschlag, *Studi Bonfante I* 396¹²⁵; Arangio-Ruiz, l. c. p. 428.

Kontrakt kupna i sprzedaży między Rzymianami o charakterze czysto lokalnym.

V. Side w Pamphylii

B. G. U. 887 (151 A. D.).

ed. Arangio-Ruiz, l. c. N° 133.

Lit.: Arangio-Ruiz, l. c.

Kontrakt kupna i sprzedaży niewolnicy utrzymany w zupełności w stylu rzymskim.

VI. Lybia — Marmarica — Cyrenaica

1. P. Marmarica (II w. p. Chr.).

ed. M. Norsa e G. Vitelli, Registri fondiari della Marmarica. Il papiro Vaticano greco 11; Studi e testi 53, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica Vaticana 1931.

Lit.: Wilcken, Arch. f. Pap. X, 94 ff; La Pira, Studi Albertoni I 445 ff; B. I. D. R. XXXIX, 19, 30 ff; Zulueta, J. E. A. XVIII, 93; Taubenschlag, The Law of Greco-Roman Egypt. I, 362²⁸⁹; 383²⁶⁻²⁹.

Rejestr odnoszący się do πρόσοδοι gruntów przedłożony przez władze powiatowe konwentowi.

2. Wess. XX, 45 = Führer 259 (257 A. D.).

Lit.: Wilcken, Arch. f. Pap. VII, 102; Taubenschlag, Law I 266 r.

3. Ross. Georg. III 275 (III w. p. Chr.).

Wzmianka o δίπλωμα Ἑλληνικὸν dokumencie wystawionym w Pentapolis w Cyrenaice (por. też Lugd. Bad. II, 7 (225 A. D.).

VII. Pompeiopolis w Paphlagonii (Azja Mniejsza).

Mich. Inv. 5474 = S. B. 7565 (207 A. D.).

ed. Elinor H. Husselman, Arch. f. Pap. XI, 110 ff.

VIII. Kurdystan

1. Lederhandschriften aus Kurdistan = P. Arroman N° 1 (88 B. C.).

ed. Minns, Journ. Hell. Stud. XXXV (1915), 22 ff; P. Meyer, Jur. Pap. N° 36.

Lit.: Mitteis, Sav. Z. XXXVI, 425 ff; Bell, Journ. Eg. Arch. III, 135; Taubenschlag, Das römische Privatrecht z. Zeit Diokletians 236; Wilcken, Arch. f. Pap. VI, 369 ff.

Kupno winnicy z ciekawymi postanowieniami dotyczącymi się wspólnoty gminnej.

2. Lederhandschriften aus Kurdistan = P. Arroman N° 2 (22/21 B. C.).

ed. Minns, l. c.

Lit.: Mitteis, Sav. Z. XXXVI 428/9; Rostovtzeff-Welles, Yale Stud. II, 33 48; Taubenschlag, Soc. Bodin III 62; Wenger, Arch. f. Pap. X, 127—136.

Wieczysta dzierżawa pewnego ἄμπελος ἐν τελοφύτοι.

3. P. Arroman 3 (w języku Pahlavi) (52/3 A. D.).

ed. H. S. Nyberg, Le Monde oriental XVII (1923), 182—209.

Lit.: E. H. Minns, Journ. Hell. Stud. XXXV (1915), 63—65; A. Cowley, Journ. Royal Asiatic Society (1919), 147—154; J. M. Unvala, Bull. School of Orient. Stud. London Inst. I, 4 (1920), 135—144; A. R. Bel-linger — C. B. Welles, Yale Classical Studies V, 118 ff.

Sprzedż winnicy.

IX. Papirusy z Dura, Mezopotamii²

1. P. Dura N° 5.

ed. Hausoullier, Une loi grècque inédite sur les successions ab intestat (Rev. hist. de droit français et étranger (1923), 515—553 cf. Cumont, Fouilles de Doura Europos (1926), 310).

Lit.: Koschaker, Sav. Z. XLVI, (1926), 297; Über einige griech. Rechtsurk. aus den östl. Randgeb. des Hellenismus (Abh. phil. hist. kl. d. sächs. Ak. d. Wiss. XLII (1931) p. 1 ff; Pappulias, συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξ ἀδιαιθέτου κληρονομικῆς διαδοχῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ δικαίῳ. (Rozpr. Ak. et. IV (1929) p. 418); Wenger, Arch. f. Pap. X, 130 ff; Koschaker, Orient. Lit. Z. 33, (1930), 165; Uxkull-Gyllen-band, Der Gnomon des Idios Logos 17/18; Maridakis, Byz. Jhb. V (1927), 444—446; Arch. f. Pap. IX, 196.

Ustawa o dziedziczeniu zawierająca ciekawe ograniczenia tzw. κατὰ νόμους κληρονόμοι o prawie fiskusa do wakujących spadków.

2. Dura 40 (86/7 A. D.).

ed. The excavations at Dura Europos. Preliminary Report of the Seventh and Eighth Seasons of work ed. by Rostovtzeff, F. E. Brown and C. B. Welles (1939) p. 427 ff.

Lit.: Taubenschlag, Journal of juristic papyrology I 117.

² Patrz o wykopaliskach w Dura Europos, Wenger, Arch. f. Pap. X, 128 ff. i cyt. tamże literaturę.

Kontrakt działu (διαίρεσις) w formie trimartyros syngraphe, przypominający kontrakty działu grecko-egipskie.

5. Dura 21 (87 A. D.).

ed. Welles, Z. d. Sav. Stift. LVI (1936), 99 ff.

Lit.: Welles, Münch. Beitr. z. Papyrologie u. antiken Rechtsgeschichte XIX (1934), 395 ff; idem, Excavations at Dura Europos, Report of sixth season (1936) p. 419—424; Schönbauer, Archiv f. Pap. XII, 194 ff.

Sprzedaż dokonana ze względu na zamierzoną cessio bonorum.

4. Dura 10 (121 A. D.).

ed. Cumont, Rev. de philologie 48 (1924), 97 ff; jako Dura 1 w „Fouilles de Doura” p. 286; Rostovtzeff-Welles, Comptes rendus Ac. d. B. L. (1930) p. 158; Yale Classical Studies II (1931) p. 78; Baur-Rostovtzeff, The Excavations at Dura Europos, preliminary report of second season of work (1931) p. 201 ff.

Lit.: Schönbauer, Sav. Z. LIII (1933), 422 ff; Koschaker, Sav. Z. LI (1931), 428 ff; Über einige griech. Rechtsurk. a. d. Randgeb. d. Hellenismus 2 ff; Taubenschlag, The Law I, 218 ff.

Kontrakt pożyczki z klauzulą o παραμονή, który Koschaker uważa za semicki, Schönbauer za grecki.

5. Dura 52 (151 A. D.).

ed. Welles, Excavations sixth season p. 425.

Lit.: Welles, Münch. Beitr. I. c. 396 N° 2.

Pożyczka, gdzie zamiast procentów ma dłużnik świadczyć corocznie 12½ kruży wina.

6. Dura 15 (154/5 A. D.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. I. c. 396 N° 3.

Prawdopodobnie pożyczka.

7. Dura 26 (145 A. D.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. I. c. 396 N° 4.

Pożyczka zaopatrzona klauzulą z ἀναθέωσις.

8. Dura N° 25 (180 A. D.).

ed. Welles, Münch. Beitr. XIX p. 381 ff.

Lit.: Welles, Excav. sixth season (1936), 429; Rabel, Z. d. Sav. Stift. LIV (1934), 208 ff; Wilcken, Arch. f. Pap. XI (1935), 317.

Sprzedaż działu spadkowego pomiędzy rodzeństwem.

9. Dura N° 28 (II w. p. Chr.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX, 397 ff; Excav. V/VI seas. p. 428.

Ułomek testamentu.

10. Dura N° 22 (204 A. D.).

ed. Welles, Münch. Beitr. XIX, 388 ff.

Lit.: Welles, Excav. VI seas. 432/3; Wilcken, Arch. f. Pap. XI (1935), p. 317; Taubenschlag, The Law of Greco-Roman Egypt 87, 51.

Rozwiązanie (divortium) tzw. ἄγραφος γάμος,

11. Dura N° 101 (227 A. D.).

ed. prima Welles, Arch. d. droit oriental I, 261; secunda, Excav. VII/VIII p. 433; Arangio Ruiz l. c. N° 138.

12. Dura N° 74 (252 A. D.).

ed. Welles, Excav. V/VI seas. 433/4.

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX, 398.

Kontrakt małżeński zawarty między żołnierzem a wdową po żołnierzu.

13. Dura N° 74 (240 A. D.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX, 398.

Kontrakt rozwodowy.

14. Dura N° 20 (254 A. D.).

ed. Charles C. Torrey, A Syriac Parchment from Edessa of the year 243 A. D., w Zeitschrift für Semitistik u. verwandte Gebiete X (1935), 33—45; cf. also Brockelman ibid. N° 3; tłum. ang. Alfred R. Bellinger — C. B. Welles, A third century contract of sale from Edessa in Oshroene (Yale Class. Stud. vol. V (1935), 96 ff.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX p. 397 N° 8; Excav. at Dura Europos VI season, p. 435; Arangio-Ruiz, l. c. 433.

Kupno niewolnika w języku syryjskim zawierające przepisy prawa rzymskiego o actio redhibitoria.

15. Dura N° 73 (251 A. D.).

ed. Welles, Excav. VI seas., p. 437.

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX, p. 398 N° 11.

16. Dura N° 90 (254 A. D.).

Lit.: Welles, Münch. Beitr. XIX, p. 398 N° 12; Excav. VI seas., p. 437.

17. Dura N° 88 (III cent. A. D.).

Lit.: Welles, Excav. VI season, p. 438.

Ułomek kontraktu kupna.

W Sâbihîjak (w Mezopotamii) znaleziono najstarszy dokument pergaminowy zawierający kontrakt kupna z r. 195 przed Chr. Ob. F. r. C u m o n t, Le plus ancien parchemin grec (Rev. de Phil. XLVIII (1924), 97—111)³.

RAFAŁ TAUBENSCHLAG (Warszawa)

LES PAPYRUS ET LES PARCHEMINS NON ÉGYPTIENS ORIGINAIRES DES PROVINCES ORIENTALES DE L'EMPIRE ROMAIN

(Résumé)

La science de papyrologie s'est occupé jusqu'à présent surtout des papyrus égyptiens. L'auteur a donc jugé utile de dresser une liste de papyrus et parchemins provenant d'autres provinces orientales de l'Empire romain dont font mention de diverses publications souvent difficilement accessibles. Dans l'article présent l'auteur donne seulement une liste des papyrus de caractère juridique. Les plus importants papyrus n'ayant pas trait au droit ainsi que ceux, trouvés dans les pays occidentaux sont énumérés à la note 3.

L'article présent pourvu d'un commentaire plus volumineux, paraîtra en langue anglaise dans le troisième tome du „Journal of juristic papyrology”, périodique rédigé par l'auteur.

³ Nie uwzględniliśmy w tym zestawieniu dokumentów znalezionych na Zachodzie, w szczególności A r a n g i o - R u i z l. c. N° 137, 139, 140, 141, 150 i W e s s. Stud. XIV p. 4 (504 A. D.); tożsamo nie uwzględniliśmy dokumentów nieprawidłowych, jak P. B o u r i a n t N° 25 (ob. W i l c k e n, Arch. f. Pap. VIII, 308), listu z Apamea (syryjskiej lub mało-azjatyckiej); Class. Phil XXII (1927), 237 ff. (ob. W i l c k e n, Arch. f. Pap. IX, 85) listu z Ostii; W. Chr. 480, listu z Mize-num; W. Chr. 445 listu z Rzymu; Dura N° 75 (240 A. D.) cf. W e l l e s, Münch. Beitr. XIX, 398; Excav. VI seas., p. 438, także listu prywatnego. Nie uwzględniliśmy też inskrypcji, jak inskrypcję z Suzy por. C u m o n t, C. R. Acad. d. Inser. et B. L. (1937), 313 ff. zawierającą nazwiska świadków. Nie wchodziły też w zakres tej pracy inskrypcje takie, jak słynna inskrypcja z Nazaretu por. Z u l u e t a J. E. A. XVIII, 100; XIX, 90 ff.